

ФІЛОНЕНКО Н. Г.

Київський національний лінгвістичний університет

ЗОЛОТИЙ ПЕРЕТИН У СТРУКТУРНІЙ І СМИСЛОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ РОМАНУ ЛОРАНА ГОДЕ “*LE SOLEIL DES SCORTA*”

У статті зроблено спробу дослідити функцію золотого перетину у формуванні смислу художнього тексту. Проведено аналіз залежності розташування рекурентних центрів від композиційних особливостей художнього тексту. Золотий перетин у тексті художнього твору здатний відігравати роль універсального когнітивного коду і системної структурної домінанти.

Ключові слова: художній прозовий текст, структура тексту, золотий перетин, рекурентний центр, макротема, інваріант.

В статье сделана попытка исследовать функцию золотого сечения в формировании смысла художественного текста. Проведен анализ зависимости расположения рекуррентных центров от композиционных особенностей художественного текста. Золотое сечение в тексте художественного произведения может играть роль универсального когнитивного кода и системной структурной доминанты.

Ключевые слова: художественный прозаический текст, структура текста, золотое сечение, рекуррентный центр, макротема, инвариант.

The article attempts to explore the function of golden ratio in shaping the meaning of a literary text. The dependence of the location of the recurrent centers of composite features in a literary text is analyzed. Golden ratio can act as a universal cognitive code and system dominant in structuring literary prose text.

Keywords: artistic text, text structure, golden ratio, recurrent center, macro theme, invariant.

Метою статті є розкриття текстотвірної ролі синтаксичних і структурних особливостей, зокрема золотого перетину, художнього прозового тексту твору Л. Годе “*Le soleil des Scorta*” у формуванні його сюжетної перспективи і вираженні змісту.

Актуальність статті визначається існуючою у сучасних текстологічних розвідках тенденцією до комплексного підходу у дослідженнях структурних характеристик художнього прозового тексту, які мають ключове значення в інтерпретації його смислу і змісту крізь призму когнітивно-дискурсивної парадигми.

Об’єктом дослідження є композиційне і синтаксичне структурування тексту твору Л. Годе “*Le soleil des Scorta*”. **Матеріалом дослідження** є текст роману сучасного французького письменника Л. Годе “*Le soleil des Scorta*”, який був нагороджений у 2004 році найпрестижнішою щорічною французькою літературною премією Goncourt, за кращий роман французькою мовою. **Предметом дослідження** є текстотвірні властивості золотого перетину у якості засобу композиційного й синтаксичного структурування твору Л. Годе “*Le soleil des Scorta*”.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше досліджуються текстотвірні особливості золотого перетину як засобу структурування тексту прозового твору сучасного французького письменника.

Необхідним фундаментом для текстотворення є системний устрій тексту, який позначається на пропорційному гармонійному зв'язку між структурними і смисловими елементами. Художньому тексту притаманна системність, адже творення тексту починається з формування його системи [1:282]. Зв'язність, єдність і цілісність є ознаками системності та необхідними умовами організації художнього прозового тексту. Структурно-композиційна узгодженість текстових сегментів художнього прозового тексту забезпечують цілісність, зв'язність і єдність зовнішньої форми та внутрішнього змісту.

Одним з проявів системності у композиційній і структурній організації сучасного французького художнього прозового тексту є золотий перетин, який має художнє, естетичне і когнітивне функціональні навантаження. Цілісний художній текст має матричну модель організації [2:102], яка виникає на предлінгвальному когнітивному етапі у вигляді певної «суперструктури» [3:97], інваріантної структурної матриці, яка, у свою чергу, визначає ієрархію складників тексту і підпорядковується правилу золотого перетину [4:72-73]. Саме визначення художнього прозового тексту як єдиного цілого уможливорює пошук золотого перетину.

Шедеври світового мистецтва відзначаються цілісністю та гармонією, вираженнями яких є симетрія і правило золотого перетину, або божественна міра краси [5]. Правило золотого перетину віднаходиться у: пропорціях тіла і органів людини, біоритмах головного мозку, рослинному і тваринному світі, компонентах генного апарату людини і тварин, будові планетарних систем і ґрунтових шарів, енергетичних взаємодій елементарних частин, у всіх видах мистецтва, зокрема у музиці та архітектурі [5:260].

У синтаксичній і структурній організації художнього прозового тексту правило золотого перетину використовується автором як універсальна композиційна і ритмотвірна основа, що виконує не тільки естетичну функцію. Принцип золотого перетину у гармонізації будови художнього прозового тексту може застосовуватись автором як свідомо так й інтуїтивно.

Завдяки цій пропорційній закономірності, що визначається числом $\phi=1,618$, встановлюються структурно-смислові, композиційні, сюжетотвірні гармонійні центри художнього тексту.

При глибинному і поверхневому кодуванні автором і декодуванні художнього тексту читачем, саме єдина для автора і читача функціональна смислова залежність впливає на кодування інформації в рекурентних центрах у художньому тексті на семіотичному, семантичному, структурному, синтаксичному рівнях [6:100-101]. Рекурентні центри художнього тексту, які є структурно-смисловими, композиційними, сюжетотвірними одиницями, що на макроструктурному рівні об'єднують текстові сегменти з різними сюжетними перспективами, а на мікроструктурному рівні впливають на темо-рематичне членування [там само], закладаються автором у матрицю-суперконструкт художнього тексту за правилом золотого перетину.

Структура тексту твору Лорана Годе "*Le soleil des Scorta*" налічує десять розділів, що відзначаються певною однорідністю у плані структурування абзаців, обсягів речень і загальної кількості речень. Дев'ятий розділ є за обсягом найменшим і вирізняється з-поміж інших меншою кількістю речень, що визначається логікою фабули твору, авторським уявленням про художній час, а саме: у розділі описується землетрус, який швидко руйнує життя персонажів.

Для встановлення меж речення доцільно використовувати пунктуаційний критерій як визначальний, оскільки один з найуживаніших авторських синтаксичних експресивних засобів Л. Годе – парцеляція, або у термінах Ш. Балі – дислокація [7:356], яка має експресивно-синтаксичне навантаження і слугує для оформлення як внутрішнього мовлення персонажів, невластивої прямої мови, так і для посилення емоційної насиченості фрагментів наприклад:

Le sourire aux lèvres. C'est ainsi que j'avais pensé les choses. Le sang qui coule. La vie qui s'échappe. Mon sourire, jusqu'au bout, pour les narguer...

У тексті художнього твору парцелят покликаний формувати логічний центр, тому що через утворення нового речення у ньому відзначається смислова завершеність [6:37]. Для десяти розділів досліджуваного роману у реченнях, які координуються з числом золотого перетину $\varphi = 1,618$ (0,382 та 0,618), відносяться гармонійні центри, які відіграють ключову роль у сценарії прогресії тексту.

У першому розділі LES PIERRES CHAUDES DU DESTIN загальна кількість речень – 560. Перший гармонійний центр – 213 речення, закінчує структурно-смисловий фрагмент, який формує сюжетну перспективу, а саме опис тієї дії родоначальника клану Скорта Luciano Mascalzone, що визначили його трагічну загибель:

Un apaisement profond de la chair, une sieste de riche, sans appréhension.

Другий гармонійний центр розміщується у 346 реченні:

La pluie de pierres ne reprenait pas et Luciano Mascalzone aurait aimé repousser le curé pour que les Montepucciens achèvent ce qu'ils avaient commencé mais il n'avait plus de force.

Це речення розпочинає новий структурно-смісловий фрагмент, у якому описується головна для сюжетної розгортки тексту подія – смерть головного персонажу розділу. Крім зазначеного, повтор у цьому реченні лексичної одиниці *pierres*, наявній у сильній позиції – назві розділу, свідчить про дистанційну координацію глибинного і поверхневого структурних рівнів тексту роману. Наведена лексема відіграє функцію ключового знака концептуального щабля [8:34].

Загальна кількість речень другого розділу LA MALÉDICTION DE ROCCO – 650. 248 речення є першим гармонійним центром і одночасно локальним рекурентним центром, яким автор закінчує уривок із рівним характером подій. Наступне речення починає інший структурно-смісловий фрагмент (й, відповідно, абзац), який визначає подальше стрімке розгортання сюжету і завершується реченням другого гармонійного центру. Речення другого гармонійного центру є ключовим рекурентним центром макротематичного рівня (401-402):

Lorsque l'encre fut sèche, il tendit le papier à Rocco, se signa et dit : «Qu'il en soit ainsi.»

Воно є сюжетно конститутивним, адже син померлого родоначальника клану заповідає весь спадок (який він нажив злочинним шляхом) церкві і залишає своїх нащадків злидарювати, що визначає увесь їхній подальший життєвий шлях.

Третій розділ LE RETOUR DES MISÉREUX нараховує 513 речень. У першому гармонійному центрі, а саме 195-196 реченнях завдяки ключовому словосполученню *le départ de ses enfants* встановлюється вертикальний смісловий зв'язок із сильною позицією тексту – назвою розділу:

La Muette souffrait de fièvre malarique. Pendant les premières semaines qui suivirent le départ de ses enfants, elle avait fait face, mais très vite ses forces déclinerent.

Крім того, 195 речення є початком структурно-сміслового фрагменту, який описує смерть матері нащадків клану Скорта. Однією з провідних макротем роману є любов і взаємна підтримка членів родини Скорта. 317 речення збігається з другим гармонійним центром і фокусує опис повернення синів Скорта до могили їхньої матері на почутті синовньої

любові до матері:

Que la Muette sente le souffle de ses fils dans la nuit.

Отже, макротема родини, що є смисловою домінантою у романі Лорана Годє “*Le soleil des Scorta*”, віддзеркалюється у двох гармонійних центрах третього розділу.

У четвертому розділі LE TABAC DES TACITURNES налічується 456 речень. Перший гармонійний центр, який є локальним і сюжетним продовженням попереднього розділу, міститься у 174 реченні:

Personne ne voulait l'enterrer.

Характеристики другого гармонійного центру, який розташовується у 281 реченні, збігаються з функціями другого рекурентного центру першого розділу:

Un bureau de tabac.

Цей парцелят передає вертикальний зв'язок глибинного і поверхневого структурних рівнів тексту, що підтверджується наявністю у сильній позиції назви і у другому рекурентному центрі ключової лексеми – *tabac*.

У п'ятому розділі LE BANQUET наявні 498 речень. Перший і другий гармонійні центри випадають на 190 *Domenico, Faelucc' et Peppe* (парцелят), та на 307 речення *A table !*, якому передують найдовше речення у цьому розділі, що покликані висвітлити макротему родини (так само, як і у третьому розділі):

Le regard de Carmela se posa sur les enfants avec douceur : Lucrezia et Nicoletta, les deux filles de Domenico qui avaient été affublées de belles robes blanches ; Vittorio, le fils de Giuseppe et Mattea à qui sa mère donnait le sein en murmurant : « Bois, couillon, bois, c'est tout pour toi » ; et Michele, le dernier du clan qui braillait dans ses langes et que toutes les femmes se passaient de main en main.

Значний обсяг цього речення, перелік імен членів родини у ньому та у першому гармонійному центрі, підтримують тему розростання клану Скорта. Подібно до структурних характеристик других гармонійних центрів першого і четвертого розділів, другий гармонійний центр п'ятого розділу призначений відобразити нелінійну глибинну когерентність концептуального рівня завдяки приналежності лексем *le banquet* та *A table !* до єдиного семантико-когнітивного поля.

Кількість речень шостого розділу LES MANGEURS DE SOLEIL – 665. У назві розділу, що є алюзією на картину іспанського абстракціоніста Ж. Міро *Le mangeur de soleil*, віддзеркалюється макротема сонця, яка

вкладається автором у сильну позицію заголовку твору у ключову символічну лексему *soleil*, через яку репрезентується багатовимірний символічний гіперконцепт СОНЦЕ. Символіка сонця простежується й у другому гармонійному центрі (411 речення):

L'huile d'olive, c'est le sang de notre terre.

Концептуалізація символу сонця відбувається через асоціативний зв'язок у словосполученнях *l'huile d'olive* та *notre terre*. Отже, символ сонця є емоційно-сисловою домінантою, яка проявляється у сильних позиціях і дискретно у всьому тексті роману.

У першому гармонійному центрі (254 речення) розпочинається нова сюжетно-сислова лінія:

Lorsqu'ils arrivèrent au port, une chose inattendue se produisit.

Отже, другий гармонійний центр є більш значущим за інформаційною ємністю, ніж перший.

Сьомий розділ TARANTELLE нараховує 711 речень. Тарантела – італійський національний стрімкий темпераментний танець, експресивність якого передається через ритмічно організовані парцеляти першого гармонійного центру:

Là. Dans cette rue. Maintenant. La violer. Peu importe ce qui adviendrait après. Elle est si près. Son bras. Là. Qui se débat mais qui n'est pas assez fort.

Наведена серія парцелятивів є емоційно насиченим внутрішнім монологом персонажа. Вона покликана передати силу почуття персонажа і підтримує сислову домінанту пристрасного кохання до жінки. Зміна обсягів наведених речень – циклічне зростання і скорочення – утворюють особливий ритм тексту.

У другому гармонійному центрі, який розташовується у 439-440 реченнях, автор закінчує сюжетну лінію і відображує сюжетно конститутивну подію, отже цей центр є рекурентним, пов'язаним на вертикальному рівні з четвертим розділом:

Les habitants de Montepuccio finirent par maîtriser les flammes. L'incendie ne se propagea pas aux maisons voisines, mais du bureau de tabac, il ne restait rien.

Восьмий розділ LA PLONGÉE DU SOLEIL налічує 452 речення. Перший гармонійний центр (172 речення) є кульмінацією прощання з коханням головного персонажа:

Il aida la femme à mettre pied à terre, porta l'enfant, puis, se tournant vers elle une dernière fois, le visage heureux, il lui dit « ciao » et cela, pour lui, voulait dire bien plus.

Другий гармонійний центр (279 речення) є емоційно насиченим:

Alba était son obsession.

Так само як і перший рекурентний центр сьомого розділу, перший і другий рекурентний центри восьмого розділу розпочинають і закінчують сюжетну лінію із смисловою домінантою пристрасного рокового кохання до жінки.

Дев'ятий розділ TREMBLEMENT DE TERRE є за обсягом найменшим (190 речень). Перший рекурентний центр цього розділу (72 речення) показово збігається з назвою розділу: *Le tremblement de terre.*

У другому рекурентному центрі підтримується макротема сім'ї і любові до матері: *Mais il n'écoutait pas et poursuivait ses recherches comme un enfant perdu dans la foule.*

Десятий розділ LA PROCESSION DE SANT'ELIA. Перший центр золотого перетину випадає на 173-174 речення і міститься у серії парцелятивів, яка описує життєві цінності персонажа: *Le silence sur l'argent, la parole donnée. L'hospitalité. Et la rancune tenace.*

Роздуми персонажа про закінчення життя випадають на другий рекурентний центр десятого розділу і останній гармонійний центр у структурі твору, який символічно завершує оповідь: *Ma vie est derrière moi.*

У магістральному гармонійному центрі роману Лорана Годе “*Le soleil des Scorta*” віднаходяться провідні макротемати сім'ї, щастя та злиднів:

J'ai réfléchi. J'ai tenté de faire la liste des moments de bonheur que j'ai connus — Il y en a beaucoup ? — Oui. Beaucoup. Enfin, je crois. Suffisamment. Le jour de l'achat du bureau de tabac. La naissance de Vittorio. Mon mariage. Mes neveux. Mes nièces. [...] j'essaie de n'en retenir qu'un, le souvenir le plus heureux de tous, sais-tu lequel me vient à l'esprit? — Non. — [...] Ce banquet. Nous avons mangé et bu comme des bienheureux. [...] Est-ce qu'il n'y a pas de joies plus grandes dans la vie d'un homme ? N'est-ce pas le signe d'une vie misérable ?

Головний золотий перетин міститься у двох питальних реченнях, відповідь на які шукає не тільки персонаж, але й сам автор. У словосполученнях *bureau de tabac, ce banquet, nous avons mangé et bu*, що є ключовими і сюжетно значимими для всього роману повторюються заголовки четвертого, п'ятого та опосередковано шостого розділів.

Золоті перетини у романі Л. Годе “*Le soleil des Scorta*” збігаються з ключовими рекурентними центрами художнього тексту, які є структурно-смысловими, композиційними, сюжетотвірними одиницями, що на макроструктурному рівні об'єднують текстові сегменти з різними

сюжетними перспективами й охоплюють вертикальний план організації тексту. Отже, дослідження структурних і синтаксичних особливостей тексту роману “*Le soleil des Scorta*” сучасного французького письменника Л. Годе свідчить про функціонування рекурентних центрів як структурно-сміслових інваріантів, що вбудовуються у матрицю-суперконструкт художнього тексту за правилом золотого перетину завдяки існуванню у ній відповідних сюжетних вузлів та наявності їхніх когнітивних познач у авторському ментальному сценарії розгортки тексту.

Таким чином, правило золотого перетину є композиційною нормою макротематичного рівня художнього тексту. Воно відіграє роль системної домінанти структурування сучасного французького художнього прозового тексту і функціонує як спосіб забезпечення його цілісності та зв'язності. Цей композиційний засіб є універсальним когнітивним кодом, спільною опорою для дихотомічного буття художнього тексту, яке здійснюється у мовно-розумовій діяльності автора при породженні художнього прозового тексту і у сприйнятті й інтерпретації цього тексту читачем.

Перспективи дослідження. Аналіз текстотвірних особливостей засобів структурування художнього прозового тексту сучасного французького автора було здійснено у межах когнітивно-дискурсивної парадигми. Дослідження окремих когнітивних характеристик структурної і синтаксичної організації сучасних французьких художніх текстів відкриває шлях для виявлення когнітивних механізмів продукування художнього тексту в цілому, визначення когнітивної процедури формування і відображення смислу через синтаксичні одиниці у тексті та висвітлення ролі авторського вибору у текстотворенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лотман Ю.М.* Структура художественного текста / Юрий Михайлович Лотман // Лотман Ю.М. Об искусстве. – СПб.: «Искусство – СПб», 1998. – С. 14 - 285. 2. *Adam J.-M.* Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes / Jean-Michel Adam. – Paris: Nathan, 2004 – 234 p. 3. *Adam J.-M.* Eléments de linguistique textuelle: théorie et pratique de l'analyse textuelle / Jean-Michel Adam. – Editions Mardaga, 1990. – 265 p. 4. *Герман И. А.* Лингвосинергетика / Ирина Александровна Герман. – Барнаул: Издательство Алтайской академии экономики и права, 2000. – 168 с. 5. *Шевелев И.Ш.* Золотое сечение. Три взгляда на природу гармонии / Шевелев Иосиф Шефтелевич, Марутаев Михаил Александрович, Шмелев Игорь Павлович. – М.: Стройиздат, 1990. – 343 с. 6. *Кошечая И.Г.* Текстобразующие структуры языка и речи. / Инна Георгиевна Кошечая. – М.: Книжный дом «Либроком», 2012. – 182 с. 7. *Балли Ш.* Французская стилистика / Шарль Балли. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 394 с. 8. *Кольцова Л.М., Лунина О.А.* Художественный текст в современной лингвистической парадигме / Людмила Михайловна Кольцова, Ольга Анатольевна Лунина. – Воронеж: ВГУ, 2007. – 51с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Gaudé L.* Le soleil des Scorta / Laurent Gaudé. – Actes sud, 2004. – 250 p.